

Sygn. akt II PSKP 65/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 maja 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Halina Kuryło (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Krzysztof Staryk

Protokolant Edyta Jastrzębska

w sprawie z powództwa "T." z siedzibą w P. działającego na rzecz K. G.
przeciwko H. sp. z o.o. z siedzibą w P.

o ryczałty za noclegi,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w dniu 26
maja 2021 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego w P.

z dnia 31 października 2019 r., sygn. akt VIII Pa (...),

1. oddala skargę kasacyjną;

**2. nie obciąża pozwanej kosztami postępowania kasacyjnego
strony powodowej.**

UZASADNIENIE

Po ostatecznym sprecyzowaniu żądania pozwu, organizacja pozarządowa -
„T.” z siedzibą w P. - działająca na rzecz K. G., wniosła o zasądzenie od
pozwanego H. sp. z o.o. z siedzibą w P. na rzecz K. G. kwoty 47.873,68 zł tytułem

ryczałtów za noclegi w podróży służbowej w okresie od dnia 1 września 2011 r. do dnia 31 maja 2013 r. wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie.

W odpowiedzi na pozew pozwany wniósł o oddalenie powództwa w całości oraz zasądzenie od powoda zwrotu kosztów procesu.

Sąd Rejonowy w P. wyrokiem z 28 marca 2019 r. zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 47.873,68 zł z ustawowymi odsetkami: (-) od kwoty 32.033,84 zł - od 22 września 2014 r. do 31 grudnia 2015 r., a z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 1 stycznia 2016 r. do dnia zapłaty; (-) od kwoty 15.839,84 zł - z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 11 października 2018 r. do dnia zapłaty; umorzył postępowanie co do kwoty 4.626,32 zł oraz oddalił powództwo w pozostałym zakresie co do żądania odsetek.

Podstawą rozstrzygnięcia Sądu Rejonowego były następujące ustalenia faktyczne oraz rozważania prawne: H. sp. z o.o. z siedzibą w P. jest spółką kapitałową, której przedmiotem działalności jest transport drogowy towarów. K.G. był zatrudniony u pozwanego na stanowisku kierowcy w przewozach międzynarodowych w okresie od 17 listopada 2008 r. do 31 maja 2013 r. na podstawie zawieranych kolejno umów o pracę, tj. umowy na okres próbny z dnia 17 listopada 2008 r., umowy na czas określony z dnia 17 lutego 2009 r. oraz umowy na czas nieokreślony z dnia 17 lutego 2012 r. W dniu 1 września 2011 r. powód podpisał porozumienie zmieniające warunki pracy i płacy. Aneks do umowy o pracę z dnia 31 grudnia 2012 r. strony określiły wynagrodzenie miesięczne brutto pracownika na kwotę 1.600 zł miesięcznie.

W spornym okresie u pozwanego obowiązywał Regulamin wynagradzania z dnia 1 stycznia 2011 r., a następnie Regulamin wynagradzania pracowników z dnia 1 stycznia 2013 r. W § 13 Regulaminu wynagradzania z dnia 1 września 2011 r. wskazano, że za czas podróży służbowej w kraju i poza jego granicami przysługuje pracownikowi administracyjnemu dieta i inne należności według zasad określonych przepisami rozporządzenia MPiPS z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju i poza granicami kraju. Natomiast punkt 3 zasad wynagradzania kierowców z dnia 1 września 2011 r., stanowiących załącznik do

Regulaminu wynagradzania, określał, że pracownikom zatrudnionym na stanowisku kierowcy przysługuje dieta, która wypłacana jest od momentu przyjazdu do bazy (tj. w P., G., L.) lub w momencie przejęcia pojazdu i obowiązuje przez wszystkie dni, do momentu wyjazdu na odpoczynek. Wysokość tejże diety zależy od stażu pracy pracownika oraz jego zaszeregowania do jednej z 5 grup - A, B, C, D, E i oscyluje w granicach od 20 do 45 euro dziennie.

Identyczną regulację zawierał § 11 ust. 1 Regulamin wynagradzania pracowników z dnia 1 stycznia 2013 r., przy czym nawiązywał on do rozporządzenia MPiPS z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej. W ustępie 2 tego przepisu postanowiono, że zasady zwrotu kosztów podróży służbowej dla pracowników zatrudnionych na stanowisku kierowcy określa załącznik do Regulaminu wynagradzania. Natomiast punkt 3a zasad wynagradzania kierowców, stanowiących załącznik do Regulaminu wynagradzania z dnia 1 stycznia 2013 r., przewidywał, że za nocleg w trakcie delegacji zagranicznej pracownikowi przysługuje zwrot kosztów w wysokości stwierdzonej rachunkiem hotelowym, ale w granicach ustalonego na ten cel limitu (40 euro). W razie nieprzedłożenia rachunku, należał się ryczałt w wysokości 25% limitu. W punkcie 3b,c,d postanowiono, że zwrot kosztów noclegu następuje wówczas, gdy nocleg trwał co najmniej 6 godzin między godzinami 21:00 a 7:00., natomiast zwrot kosztów ani ryczałt nie przysługuje za czas przejazdu, a także wtedy, gdy pracodawca uzna - w przypadku delegacji krajowych - że pracownik ma możliwość codziennego powrotu do miejscowości stałego lub czasowego pobytu. Jeżeli pracodawca lub strona zagraniczna zapewnia pracownikowi bezpłatny nocleg, wówczas pracownik nie ma prawa do ryczałtu.

Pozwany pracodawca przed ustalaniem należności z tytułu ryczałtów za nocleg nie sprawdzał, czy pracownik miał możliwość spędzenia noclegu w jednej z baz noclegowych zarówno w Polsce (P.), jak i Belgii (G., L.). Pomieszczenia baz noclegowych były małe, a miejsca noclegowe przeważnie były zajęte przez innych kierowców - cudzoziemców. Warunki sanitarne pozostawiały wiele do życzenia.

Powód w trakcie wykonywania pracy nocował w kabinie pojazdu niewyposażonego w toaletę i bieżącą wodę.

W spornym okresie pozwany wypłacał należności z tytułu podróży służbowych w jednym przelewie, używając tytułu „dieta”. Rozdzielenie pojęcia „dieta” na diety i ryczałty za noclegi nastąpiło z dniem 1 stycznia 2013 r. wraz ze zmianą Regulaminu wynagradzania.

Przechodząc do rozważań prawnych, Sąd Rejonowy stwierdził, że powód spełnił oba warunki uzyskania prawa do ryczałtu. Nie korzystał bowiem z usług hotelowych i nie dysponował rachunkami hotelowymi za poszczególne noclegi, a nocleg zwykle odbywał w kabinie samochodu. Pozwany nie udowodnił zaś zapewnienia powodowi bezpłatnego noclegu. W ocenie Sądu pierwszej instancji, roszczenie powoda o wypłatę diet również zasługiwało co do zasady na uwzględnienie, choć nie w żądanej wysokości.

Sąd Rejonowy podzielił w całości treść opinii biegłego sądowego z dziedziny rachunkowości i finansów M. J. Analizując zgromadzony materiał dowodowy i wersje wyliczeń przedstawione przez biegłego, Sąd pierwszej instancji doszedł do wniosku, że słuszna była wersja rozliczenia przedstawiona w opinii pierwszej. Dieta przyjęta przez biegłą za okres od 1 września 2011 r. do 31 czerwca 2012 r. odpowiada wysokości, o której zeznawali świadkowie powołani w sprawie. Z kolei wobec faktu, że żaden ze świadków nie potrafił dokładnie określić wysokości należnego ryczałtu za noclegi, a także w związku z niezgodnościami występujących między wersjami regulaminu, należy uznać, że ryczałt za nocleg powinien odpowiadać wysokości określonej w odpowiednich rozporządzeniach.

Sąd pierwszej instancji nie zgodził się z tezą pracodawcy, jakoby dochodzone należności musiały być wyrażone wyłącznie w euro, gdyż po pierwsze, nie wynika to z przepisów powoływanych przez pozwaną. Po drugie, podniesienie przez pracodawcę zarzutu tej treści dopiero w tak późnej fazie postępowania jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, zwłaszcza z uwagi na fakt, że w wielu poprzednich pismach pozwana nie odnosiła się w ogóle do wspomnianej kwestii i nie negowała zasadności powództwa wywiedzonego w złotych.

Mając na uwadze przeprowadzone postępowanie dowodowe oraz opinię biegłego, Sąd uznał, że roszczenie powoda zasługuje na uwzględnienie co do

kwoty 47.873,68 zł. Orzekając o odsetkach wskazał, że co do kwot zgłoszonych w pozwie odsetki ustawowe należą się od dnia jego wniesienia, tj. od dnia 22 września 2014 r., a co do kwot zgłoszonych w modyfikacji żądania powoda dokonanej w dniu 11 października 2018 r. - od tej daty.

Powyższy wyrok został zaskarżony przez obie strony.

Sąd Okręgowy w P. wyrokiem z dnia 31 października 2019 r. zmienił zaskarżone orzeczenie w zakresie punktów 1. i 2. w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powoda odsetki ustawowe (za okres do 31 grudnia 2015 r.) oraz ustawowe odsetki za opóźnienie (za okres od 1 stycznia 2016 r.) od szczegółowo określonych kwot i dat oraz oddalił apelację pozwanego w całości.

Sąd drugiej instancji podzielił ustalenia faktyczne i w przeważającej części rozważania prawne poczynione przez Sąd Rejonowy.

Zdaniem Sądu Okręgowego, w okresie od 1 września 2011 r. do 31 grudnia 2012 r. obowiązujący u pozwanego Regulamin wynagradzania określał wyłącznie wysokość diet, tym samym nie została uregulowana kwestia ryczałtów za noclegi. W związku z powyższym, w zakresie tego świadczenia znalazły zastosowanie przepisy wykonawcze wydane na podstawie art. 77⁵ § 2 k.p.

Sąd drugiej instancji przypomniał, że zgodnie z art. 21a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców (jednolity tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 1155) obowiązującym od dnia 3 kwietnia 2010 r., kierowcy w podróży służbowej przysługują należności na pokrycie kosztów związanych z wykonywaniem tego zadania służbowego, ustalane na zasadach określonych w przepisach art. 77⁵ § 3 - 5 k.p. Prawdą jest, że Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 24 listopada 2016 r., K 11/15, orzekł, iż art. 21a powołanej ustawy o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 Kodeksu pracy w związku z § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej, w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym, jest niezgodny z art. 2 Konstytucji RP, oraz że art. 21a tejże ustawy w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 Kodeksu pracy w związku z § 9 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia

19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym, jest niezgodny z art. 2 Konstytucji RP.

Po wydaniu przez Trybunał Konstytucyjny wspomnianego wyroku zapadły w Sądzie Najwyższym orzeczenia, które uwzględniają nowy stan prawny.

Sąd Najwyższy w uchwale składu 7 sędziów z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17, przyjął, że ryczałt za nocleg w podróży służbowej kierowcy zatrudnionego w transporcie międzynarodowym może zostać określony w układzie zbiorowym pracy lub w regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę (art. 77⁵ § 3 k.p.) poniżej 25% limitu, o którym mowa w § 9 ust. 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U. Nr 236, poz. 1991 ze zm.) oraz w § 16 ust. 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej (Dz.U. z 2013 r., poz. 167).

Z kolei w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2014 r., I PZP 3/14, wskazano, że zapewnienie pracownikowi kierowcy samochodu ciężarowego odpoczynku nocnego w kabinie samochodu ciężarowego podczas wykonywania przewozów w transporcie międzynarodowym nie stanowi zapewnienia przez pracodawcę bezpłatnego noclegu w rozumieniu § 9 ust. 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju.

W judykaturze wyrażono stanowisko, że istota ryczałtu, jako świadczenia kompensacyjnego przeznaczonego na pokrycie kosztów noclegu, polega na tym, iż świadczenie wypłacane w takiej formie z założenia oderwane jest od rzeczywistego

poniesienia kosztów (bo się ich nie dokumentuje) i nie pokrywa w całości wszystkich wydatków z określonego tytułu. Literalnie rzecz ujmując, ryczałt przysługuje w razie nieprzedłożenia rachunku, czyli taka sytuacja jest kwalifikowana jako koszt nieudokumentowany, który nie znajduje pokrycia w fakturze VAT, czy też paragonie fiskalnym. Idąc dalej, taki nieudokumentowany koszt noclegu obejmuje nie tylko udostępnienie miejsca do spania, lecz także dostępu do pomieszczeń sanitarnych, zakupu i prania pościeli.

Sąd Okręgowy przytoczył przepis z art. 77⁵ k.p., zgodnie z którym pracownikowi wykonującemu na polecenie pracodawcy zadanie służbowe poza miejscowością, w której znajduje się siedziba pracodawcy, lub poza stałym miejscem pracy przysługują należności na pokrycie kosztów związanych z podróżą służbową (§ 1). Warunki wypłacania należności z tytułu podróży służbowej pracownikowi zatrudnionemu u innego pracodawcy niż państwowa lub samorządowa jednostka budżetowa określa się w układzie zbiorowym pracy lub w regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę, jeżeli pracodawca nie jest objęty układem zbiorowym pracy lub nie jest obowiązany do ustalenia regulaminu wynagradzania (§ 3). Na podstawie normy kompetencyjnej zawartej w art. 77⁵ § 2 k.p., kwestia rozliczeń z tytułu podróży służbowych została uregulowana w aktach wykonawczych. Przedmiotowe rozporządzenia stosuje się do pracownika w przypadku, gdy układ zbiorowy pracy, regulamin wynagradzania lub umowa o pracę nie zawiera postanowień, o których mowa w § 3 (art. 77⁵ § 5 k.p.).

Wracając do realiów niniejszej sprawy, Sąd drugiej instancji skonstatował, że K.G. przebywał w podróżach służbowych, gdyż na polecenie pracodawcy wykonywał zadania związane z transportem, powodujące konieczność wyjazdu poza miejscowość, w której znajduje się siedziba pracodawcy lub poza stałe miejsce pracy. Powód nie korzystał z usług hotelowych, a skoro nocleg zwykle odbywał w kabinie samochodu, nie dysponował rachunkami hotelowymi za poszczególne noclegi. Pozwany natomiast nie udowodnił, że zapewnił powodowi bezpłatny nocleg. Nie przedłożył żadnych materialnych dowodów potwierdzających pobyt powoda w miejscu noclegowym innym aniżeli kabina pojazdu. Informacji takich nie przedstawili również powołani w sprawie świadkowie. Z prawidłowo ustalonego przez Sąd Rejonowy stanu faktycznego wynika bezspornie, że jedynym

świadczeniem wypłacanym pracownikowi pod rządami Regulaminu wynagradzania obowiązującego u pracodawcy od dnia 1 września 2011 r. była dieta. Ryczałt za nocleg przysługiwał pracownikowi odrębnie od diety i wobec braku regulacji w tym zakresie powinien być wypłacany według stawek przewidzianych w przepisach wykonawczych wydanych na podstawie art. 77³ § 2 k.p. Nie sposób podzielić zarzutu pozwanego, że do dnia 31 grudnia 2012 r., tj. do czasu zamierzonej zmiany Regulaminu wynagradzania, powód otrzymywał ryczałt za nocleg wypłacany razem z dietą. Pozwany nie przedstawił na tę okoliczność żadnych wiarygodnych dowodów. Dopiero na mocy Regulaminu wynagradzania z dnia 1 stycznia 2013 r. pracodawca wprowadził dodatkowy składnik należności związanych z podróżą służbową, tj. ryczałt za nocleg. W treści Regulaminu ryczałt pojawia się zatem po raz pierwszy, co prowadzi do jednoznacznego wniosku, że wcześniej nie stanowił on przedmiotu regulacji wewnętrznych.

Od dnia 1 stycznia 2013 r., a więc na krótko przed ustaniem zatrudnienia powoda w pozwanej spółce, w pracodawcy doszło do zmiany Regulaminu wynagradzania. Stosownie do jego postanowień, wysokość diety została określona na poziomie 20-35 euro, natomiast ryczałt za nocleg wynosił 25% limitu ustalonego na kwotę 40 euro. Postanowienia nowego regulaminu nie odniosły jednak skutku wobec K. G. Pozwany nie zdołał wykazać, że powód został zapoznany z treścią tego aktu, na co słusznie zwrócił uwagę Sąd pierwszej instancji w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku. Przez cały okres zatrudnienia powodowi przysługiwała zatem dieta w wysokości ustalonej w Regulaminie wynagradzania z dnia 1 września 2011 r. i wszelkie świadczenia wypłacane przez pozwanego stanowiły ową dietę. Pracodawca nie wypłacił powodowi żadnego świadczenia z tytułu należnych mu ryczałtów za noclegi, a wysokość tego świadczenia, w braku skutecznych regulacji, winna wynikać wprost z przepisów wykonawczych wydanych na podstawie art. 77⁵ § 2 k.p.

Sąd Rejonowy w toku postępowania pierwszoinstancyjnego dopuścił dowód z opinii biegłego z dziedziny rachunkowości na okoliczność ustalenia należnych K.G. w okresie od 1 września 2011 r. do 31 maja 2013 r. diet oraz ryczałtów za nocleg poza granicami kraju. Z uwagi na rozbieżności w kwestii uregulowań wewnętrznych obowiązujących w spornym okresie u pozwanego, biegły przedstawił

3 wersje rozliczeniowe roszczeń stron. W ocenie Sądu drugiej instancji, prawidłowe są wyliczenia biegłego zawarte w wersji pierwszej, które stanowiły podstawę ustalenia przez Sąd Rejonowy przysługujących powodowi należności z tytułu diet i ryczałtów za noclegi w podróży służbowej. Kurs wymiany walut przyjęty przez biegłą tak, jak przyjmował go pozwany przy wypłacie diet, również jest logiczny i słuszny, albowiem skoro taki kurs zastosował sam pracodawca, to uzasadnione jest także przyjęcie tego samego kursu do ustalenia ryczałtów za nocleg, tak, aby powód otrzymał należności z tytułu każdej z podróży w sposób jednolity.

Sąd Okręgowy podkreślił, że zarówno poprzednie rozporządzenie MPiPS z dnia 19 grudnia 2002 r. (§13 pkt. 3,) jak i rozporządzenie MPiPS z dnia 29 stycznia 2013 r. (§ 20 ust. 3) zawiera przepis, zgodnie z którym rozliczenie kosztów podróży zagranicznej jest dokonywane w walucie otrzymanej zaliczki, w walucie wymienialnej albo w walucie polskiej. Przepisy rozporządzeń stanowią bowiem *lex specialis* w stosunku do regulacji zawartej w art. 358 k.c., a wyrażającej zasadę walutowości. Uprawnienie do wyboru waluty, w której ma być spełnione świadczenie, przysługuje powodowi na podstawie przepisów rozporządzenia, a ponadto § 13 Regulaminu wynagradzania z dnia 1 września 2011 r. w zakresie dotyczącym świadczeń tytułu podróży służbowych odsyła właśnie do przepisów rozporządzeń wykonawczych. Wobec powyższego, w ocenie Sądu drugiej instancji, nie było żadnych podstaw do przyjęcia, że powodowi należały się ryczałty w euro i nie mógł domagać się ich spełnienia w złotych. W czasie trwania stosunku pracy pozwany rozliczał i wypłacał K.G. należności z tytułu podróży służbowych w walucie polskiej, a zatem ryczałty za noclegi, do których powód ma prawo w oparciu o powołane powyżej przepisy prawa materialnego, powinny mu przysługiwać również w walucie polskiej. Pozwany nigdy nie wypłacał powodowi żadnych należności związanych z łączącym strony stosunkiem pracy w walucie obcej.

Artykuł 358 k.c. nie ogranicza możliwości wyrażenia zobowiązania tylko do waluty polskiej. Dopuszcza taką możliwość również w odniesieniu do zapłaty w walucie zagranicznej, zastrzegając jednak dla dłużnika możliwość spełnienia świadczenia w takim wypadku przez zapłatę w walucie polskiej. To uprawnienie dłużnika wynika z zobowiązania przemienne. Co istotne, wyrażone w art. 358 § 1

k.c. uprawnienie zapłaty w walucie polskiej, jeżeli zobowiązanie wyrażono w walucie obcej, przysługuje tylko i wyłącznie dłużnikowi, nigdy zaś wierzycielowi, chyba że strony inaczej postanowiły w umowie. W niniejszej sprawie pozwany wypłacał należności z tytułu diet w walucie polskiej, a powód należności te przyjmował, zatem mógł on domagać się zapłaty ryczału w walucie polskiej.

Sąd odwoławczy uznał za bezzasadny podniesiony przez pozwanego zarzut naruszenia art. 8 k.p. przez błędne przyjęcie, że zasady współżycia społecznego uniemożliwiają oddalenie powództwa ze względu na wystąpienie przez powoda z roszczeniem, które mu nie przysługuje. Zdaniem Sądu, powództwo było zasadne, a pozwany nie wskazał, jakie zasady współżycia społecznego zostały naruszone.

Sąd drugiej instancji podniósł nadto, że chociaż ryczał za nocleg nie jest składnikiem wynagrodzenia pracowniczego, to jednak podlega ochronie przewidzianej w rozdziale II Działu Trzeciego Kodeksu pracy (art. 84 k.p.), gdyż oprócz wynagrodzenia za pracę w ścisłym znaczeniu, ochronie podlegają należności przysługujące pracownikowi na podstawie przepisów prawa pracy w rozumieniu art. 9 § 1 k.p. i spełniające podobne funkcje, jak wynagrodzenie za pracę, a taką właśnie funkcję pełni ryczał za nocleg.

Sąd Okręgowy zważył nadto, że w przedmiotowej sprawie pozwany dokonał zmiany Regulaminu wynagradzania w czasie trwania stosunku pracy w taki sposób, że w miejsce świadczenia wypłacanego przed zmianą wyłącznie tytułem diety, przewidział świadczenie w tej samej wysokości, tyle że przeznaczone na pokrycie dwóch należności: diet i ryczałtów za noclegi. Wobec obniżenia wysokości diety i odniesienia wysokości ryczału za nocleg do tej wartości, nastąpiła więc niekorzystna dla powoda zmiana warunków zatrudnienia, bowiem mimo, iż w Regulaminie wynagradzania obowiązującym do dnia 31 grudnia 2012 r. nie było wprost regulacji dotyczących wysokości ryczałtów i diet, to było w jego treści odwołanie do przepisów rozporządzenia dotyczącego należności przysługujących pracownikowi z tytułu podróży służbowych, w którym wysokość diet była korzystniejsza, aniżeli wprowadzona przez pozwanego w Regulaminie wynagradzania od dnia 1 stycznia 2013 r. Tymczasem treść łączącego strony stosunku pracy mogła być ukształtowana tylko w sposób korzystniejszy w związku z wprowadzeniem zmian w regulacjach wewnętrznych pracodawcy, a zatem

zgodnie z przepisami wewnątrzzakładowymi pozwanego, zwrot kosztów podróży przysługiwał powodowi w oparciu o regulację Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 19 grudnia 2002 r. Tym samym kolejne zmiany regulacji wewnętrznych pozwanego, określające wskazane należności, wymagały dokonania wypowiedzenia zmieniającego. Takich czynności ze strony pracodawcy nie dokonano, a zatem regulacje wewnętrzne pozwanego w zmienionym brzmieniu nie znalazły zastosowania wobec powoda.

W ocenie Sądu odwoławczego, opisana zmiana Regulaminu wynagradzania ponad wszelką wątpliwość stanowiła pogorszenie warunków zatrudnienia powoda w zakresie świadczeń z tytułu podróży służbowych i była bezskuteczna w związku z jej wprowadzeniem bez zachowania trybu wypowiedzenia zmieniającego dotychczasowe warunki pracy i płacy. W związku z powyższym uzasadnione było w całości jego roszczenie o zapłatę ryczałtów za noclegi.

Sąd Okręgowy przechodząc do analizy apelacji powoda, uznał ją za uzasadnioną. Zaskarżonym wyrokiem Sąd Rejonowy zasądził odsetki od uwzględnionej kwoty 32.033,84 zł od dnia 22 września 2014 r., a więc od dnia wytoczenia powództwa, natomiast od kwoty 15.839,84 zł od dnia 11 października 2018 r., wskazując, że w tej dacie powód dokonał modyfikacji powództwa.

Sądu drugiej instancji zważył, że w myśl § 13 ust. 3 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju, rozliczenie kosztów podróży jest dokonywane w walucie otrzymanej zaliczki, w walucie wymienialnej albo w walucie polskiej, w terminie 14 dni od dnia zakończenia podróży. Analogiczną regulację zawiera § 5 ust. 1 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej. Zdaniem Sądu, powyższe przepisy wyznaczały termin wymagalności roszczeń pracownika wobec pracodawcy z tytułu podróży służbowych i pozostawały niezmiennie przez cały sporny okres.

Sąd Okręgowy uznał zatem za zasadne zasądzenie odsetek w ustawowej wysokości od poszczególnych częściowych kwot należności głównej od dnia 15-ego po zakończeniu każdej z podróży służbowych. Z tym bowiem dniem pozwany popadał w opóźnienie w zapłacie dochodzonych świadczeń. Obowiązujące przepisy wprowadzały w sposób niebudzący wątpliwości termin wymagalności dochodzonych przez powoda należności. W takiej sytuacji nie mógł znaleźć zastosowania przepis art. 455 k.c. W niniejszej sprawie termin świadczenia był bowiem wyraźnie oznaczony i wynikał wprost z obowiązujących przepisów.

W wywiedzionej od powyższego wyroku skardze kasacyjnej, pozwany zarzucił naruszenie prawa materialnego: 1) § 9 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju i § 16 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej w związku z art. 77⁵ § 2 k.p., przez ich błędną wykładnię i przyjęcie, że powodowi przysługuje roszczenie o wypłatę ryczałtów z tytułu zagranicznych podróży służbowych sformułowane w walucie polskiej; 2) § 13 ust. 3 rozporządzenia z 2002 r. i § 20 ust. 3 rozporządzenia z 2013 r., przez ich błędną wykładnię i przyjęcie, że przepisy te stanowią podstawę prawną formułowania roszczenia o wypłatę ryczałtów z tytułu zagranicznych podróży służbowych w walucie polskiej, co w konsekwencji doprowadziło do ich niewłaściwego zastosowania; 3) art. 358 § 1 k.c. w związku z art. 300 k.p., przez ich błędne niezastosowanie i przyjęcie, że kwestia walutowości została kompleksowo uregulowana w art. 77⁵ § 2 k.p. oraz wydanych na jego podstawie rozporządzeniach wykonawczych.

Skarżący wniósł o uchylenie wyroku w całości oraz jego zmianę i orzeczenie co do istoty sprawy, przez zmianę wyroku Sądu Rejonowego i oddalenie powództwa w całości oraz zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów postępowania; ewentualnie wniósł o uchylenie wyroku w całości i przekazanie

sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w P. wraz z rozstrzygnięciem o kosztach postępowania kasacyjnego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powód wniósł o jej oddalenie i zasądzenie od pozwanego kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W świetle treści zarzutów kasacyjnych, istota sporu na obecnym etapie postępowania sprowadza się do kwestii waluty, w jakiej strona powodowa powinna dochodzić od pozwanego zapłaty ryczałtów za noclegi w podróżach służbowych poza granicami kraju.

Warto zatem przypomnieć, że zgodnie z zasadą walutowości, wyrażoną w pierwotnym tekście Kodeksu cywilnego (Dz.U z 1964 r. Nr 16, poz. 93), dokładniej w jego art. 358 § 1, zobowiązania pieniężne na obszarze PRL (Rzeczypospolitej Polskiej - zmiana wprowadzona do art. 358 § 1 k.c. ustawą z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2003 r. Nr 49, poz. 408) mogły być wyrażane tylko w walucie polskiej, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie. Zasada walutowości obowiązywała w Kodeksie cywilnym do dnia 23 stycznia 2009 r. W wyniku nowelizacji Kodeksu cywilnego ustawą z dnia 23 października 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz ustawy – Prawo dewizowe (Dz.U. z 2008 r. Nr 228, poz. 1506), zasada walutowości została wyeliminowana z polskiego systemu prawnego (zob. T. Dybowski, A. Pyrzyńska (w:) Prawo zobowiązań. Część ogólna, System prawa prywatnego, tom 5, red. tomu E. Łętowska, C. H. Beck 2013 r., wyd. 2, rozdz. III Świadczenie, § 13 Świadczenie pieniężne, rodz. IV Zobowiązania pieniężne wyrażone w walucie obcej, pkt. 112; A. Brzozowski (w:) Komentarz do Kodeksu cywilnego, tom I, red. K. Pietrzykowski, C. H. Beck 2015 r., wyd. 6, komentarz do art. 358, pkt 3; P. Machnikowski, (w:) komentarz do Kodeksu cywilnego pod red. E. Gniewka C.H. Beck 2014 r., wyd. 6, komentarz do art. 358, rozdz. II pkt 1; R. Morek (w:) komentarz do Kodeksu cywilnego pod red. K. Osajdy, C.H. Beck 2015 r., wyd. 12, komentarz do art. 358, pkt. 1-4; A. Olejniczak, (w:) Kodeks cywilny. Komentarz.

Tom III. Zobowiązania – część ogólna pod. red. A. Kidyba, wyd. II, LEX 2014; komentarz do art. 358, pkt. 1-4; B. Lackoroński, Waluta zobowiązania i waluta świadczenia po zmianie art. 358 k.c. z 23 października 2008 r., Przegląd Sądowy 2011 nr 6, s. 25).

W konsekwencji odstąpienia od zasady walutowości w Kodeksie cywilnym i odpowiednio eliminacji ograniczeń ustanowionych w prawie dewizowym, określenie waluty zobowiązania pieniężnego (dalej *waluta zobowiązania* lub *waluta długu*) objęte jest zakresem zastosowania zasady swoboda umów, której ramy wyznacza art. 353¹ k.c. (B. Lackoroński, Waluta zobowiązania i waluta świadczenia po zmianie art. 358 k.c. z 23 października 2008 r., s. 25 oraz s. 29; T. Dybowski, A. Pyrzyńska (w:) Prawo zobowiązań. Część ogólna, System prawa prywatnego, tom 5, red. tomu E. Łętowska, C. H. Beck 2013 r., wyd. 2, rozdz. III Świadczenie, § 13 Świadczenie pieniężne, rodz. IV Zobowiązania pieniężne wyrażone w walucie obcej, pkt. 113, a także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2017 r., V CSK 449/16, OSNC-ZD 2017 nr 4, poz. 67).

Wobec wyeliminowania zasady walutowości, w doktrynie podnosi się wątpliwości dotyczące regulacji prawnej, a dokładniej jej braku, w przypadku określenia waluty w zobowiązaniach pieniężnych, w odniesieniu do których nie doszło do ukształtowania treści stosunku zobowiązaniowego w drodze czynności prawnej (argument wyprowadzony ze sformułowania zawartego w art. 358 § 1 k.c. „*suma pieniężna wyrażona w walucie obcej*”; T. Dybowski, A. Pyrzyńska (w:) Prawo zobowiązań. Część ogólna, System prawa prywatnego, tom 5, red. tomu E. Łętowska, C. H. Beck 2013 r., wyd. 2, rozdz. III Świadczenie, § 13 Świadczenie pieniężne, rodz. IV, Zobowiązania pieniężne wyrażone w walucie obcej, pkt. 116). Problem ten dostrzega się w szczególności w przypadku pieniężnych świadczeń odszkodowawczych ze stosunków pozaumownych, świadczeń pieniężnych z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia oraz świadczeń pieniężnych z tytułu zwrotu wydatków (nakładów), zastrzegając jednocześnie, że orzeczenie sądowe uwzględniające powództwo wierzyciela w zakresie wyżej wymienionych roszczeń nie jest orzeczeniem, o którym mowa w art. 358 § 1 k.c. Stwierdza się, że do obrony jest stanowisko, iż w razie, gdy strony nie zawarły umowy wyrażającej świadczenie pieniężne w walucie obcej w przypadku, gdy obowiązek świadczenia

wynika z pozaumownego stosunku zobowiązaniowego, wierzyciel może skutecznie dochodzić w postępowaniu sądowym zasądzenia sumy pieniężnej w walucie innej niż polska (T. Dybowski, A. Pyrzyńska, j.w.). Stanowisko to znalazło potwierdzenie w orzecznictwie. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2017 r., V CSK 449/16 (OSNC- ZD 2017 nr 4, poz. 67) wyrażono pogląd, że uchylenie zasady walutowości przewidzianej dawnym art. 358 k.c., oznacza, iż wierzyciel może żądać wykonania zobowiązania pieniężnego z każdego tytułu w dowolnej walucie, natomiast dłużnik może wykazać, że żądanie przez wierzyciela zapłaty w walucie obcej jest sprzeczne z treścią zobowiązania, jego celem społeczno-gospodarczym, zasadami współżycia społecznego lub ustalonymi zwyczajami (art. 354 § 1 k.c.).

Na skutek wyeliminowania zasady walutowości, od dnia 24 stycznia 2009 r. treść art. 358 k.c. sprowadza się wyłącznie do określenia sposobu zapłaty (dalej *waluta świadczenia* lub *waluta zapłaty*) w sytuacji, gdy zobowiązanie pieniężne zostało wyrażone w walucie obcej. Wniosek ten wynika z aktualnego brzmienia art. 358 § 1 k.c., ukształtowanego ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 1311). Zgodnie z tym przepisem, jeżeli przedmiotem zobowiązania podlegającego wykonaniu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest suma pieniężna wyrażona w walucie obcej, dłużnik może spełnić świadczenie w walucie polskiej, chyba że ustawa, orzeczenie sądowe będące źródłem zobowiązania lub czynność prawna zastrzega spełnienia świadczenia wyłącznie w walucie obcej. Warto zauważyć, że jak wynika z projektu ustawy zmieniającej z dnia 23 października 2008 r., wzorem dla art. 358 k.c. był art. 211 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. z 1933 r. Nr 82, poz. 598; dalej k.z.). Przepis ten stanowił, że jeżeli przedmiotem zobowiązania jest suma oznaczona w pieniądzach zagranicznych, dłużnik może zapłacić dług pieniędzmi krajowymi, chyba że zapłata w pieniądzach zagranicznych była wyraźnie zastrzeżona(§ 1). Wysokość sumy, którą dłużnik płaci pieniędzmi krajowymi, winna być obliczona według kursu pieniędzy zagranicznych w chwili i miejscu zapłaty (§ 2). Jeżeli dłużnik dopuścił się zwłoki, wierzyciel może żądać zapłaty, według swego wyboru, albo podług kursu pieniędzy zagranicznych w dniu

wymagalności albo podług kursu w dniu zapłaty (§ 3). Jeżeli zapłata następuje pieniędzmi zagranicznymi, dłużnik może zapłacić sumę dłużną każdym gatunkiem pieniędzy, mających obieg prawny w kraju, którego pieniędzmi płaci (§ 4).

Dla ustalenia zakresu zastosowania art. 358 § 1 k.c. istotne jest zdefiniowanie pojęcia „*zobowiązania, którego przedmiotem jest suma pieniężna*”. W doktrynie wskazuje się, że przepis ten ma zastosowanie do zobowiązań, których przedmiotem od chwili powstania jest świadczenie pieniężne, które polega na zapłacie – przekazaniu dłużnej sumy pieniężnej wierzycielowi, a więc do zobowiązań pieniężnych sensu stricto (A. Olejniczak (w:) Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część ogólna, pod. red. A. Kidyby, wyd. II, LEX 2014; komentarz do art. 358, pkt 15), ale także do zobowiązań pieniężnych w szerokim znaczeniu – zobowiązań niepieniężnych ze świadczeniem pieniężnym, w których pieniądz nie jest od początku ich przedmiotem, lecz świadczeniem zastępczym (T. Dybowski, A. Pyrzyńska (w:) Prawo zobowiązań. Część ogólna, System prawa prywatnego, tom. 5, red. tomu E. Łętowska, C. H. Beck 2013 r., wyd. 2, rozdz. III Świadczenie, § 13 Świadczenie pieniężne, rozdz. IV, Zobowiązania pieniężne wyrażone w walucie obcej, pkt 113; B. Lackoroński, Waluta zobowiązania i waluta świadczenia po zmianie art. 358 k.c. z 23 października 2008 r., s. 30; także T. Wiśniewski, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Zobowiązania. Część ogólna, pod red. J. Gutowskiego, wyd. II, WKP 2018, komentarz do art. 358, pkt 2; podobnie zdaje się przyjmować również P. Machnikowski (w:) Komentarz do Kodeksu cywilnego pod red. E. Gniewka, C.H. Beck 2019 r., wyd. 9, komentarz do art. 358, rozdz. I, pkt 1).

Istota zmiany stanu prawnego dokonanej ustawą z dnia 23 października 2008 r. odnośnie do zasad spełnienia świadczeń pieniężnych sprowadza się do reguły, że w przypadku wyrażenia zobowiązania pieniężnego w walucie obcej, dłużnik może wykonać zobowiązanie w walucie polskiej, chyba że w ustawie, orzeczeniu sądowym lub czynności prawnej zastrzeżono, iż zapłata długu powinna nastąpić wyłącznie w walucie obcej. Zatem z art. 358 § 1 k.c. wynika, że w sytuacji, gdy przedmiotem zobowiązania jest suma pieniężna wyrażona w walucie obcej, waluta długu (zobowiązania) nie musi być tożsama z walutą zapłaty (świadczenia) (T. Dybowski, A. Pyrzyńska (w:) Prawo zobowiązań. Część ogólna, System prawa

prywatnego, tom. 5, red. tomu E. Łętowska, C. H. Beck 2013 r., wyd. 2, rozdz. III Świadczenie, § 13 Świadczenie pieniężne, rodz. IV, Zobowiązania pieniężne wyrażone w walucie obcej, pkt 121). W związku z taką treścią przepisu, rozróżnia się efektywną klauzulę walutową, gdy waluta zobowiązania bezwzględnie determinuje walutę świadczenia; oraz zwykłą klauzulę walutowej, gdy określenie waluty obcej jako waluty zobowiązania skutkuje upoważnieniem dłużnika do spełnienia świadczenia albo w walucie obcej, albo w walucie polskiej, według jego wyboru (B. Lackoroński, Waluta zobowiązania i waluta świadczenia po zmianie art. 358 k.c. z 23 października 2008 r., s. 33-34). W przypadku, gdy mamy do czynienia z efektywną klauzulą walutową, z treści wyroku powinno wprost wynikać, że spełnienie zasądanego świadczenia pieniężnego może nastąpić jedynie (wyłącznie) w walucie obcej oznaczonej w jego treści. Natomiast w razie zwykłej klauzuli walutowej wyrok powinien obejmować jedynie zasądzenie świadczenia pieniężnego w walucie obcej, co nie pozbawia dłużnika możliwości skorzystania z upoważnienia przemiennej i spełnienia świadczenia przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej, wskazanej w treści wyroku, w walucie polskiej wyliczonej zgodnie z art. 358 k.c. (B. Lackoroński, jw.).

W tym miejscu zasadnym jest zasygnalizowanie, że świadczenia pieniężne wyrażone w różnych walutach, choć należą do kategorii świadczeń tego samego rodzaju, nie są traktowane jako świadczenia identyczne (T. Dybowski, A. Pyrzyńska (w:) Prawo zobowiązań. Część ogólna, System prawa prywatnego, tom. 5, red. tomu E. Łętowska, C. H. Beck 2013 r., wyd. 2, rozdz. III Świadczenie, § 13 Świadczenie pieniężne, rodz. IV, Zobowiązania pieniężne wyrażone w walucie obcej, pkt 113). W konsekwencji tego, zasądzenie przez sąd należności w walucie obcej, gdy powód domaga się zasądzenia świadczenia w pieniądzu polskim, odpowiednio zasądzenie równowartości świadczenia w złotych polskich, gdy strona domaga się świadczenia w walucie obcej, stanowi naruszenie art. 321 § 1 k.p.c. (zob. przykładowo wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 28 kwietnia 1998 r., II CKN 712/97, OSNC 1998 nr 11, poz. 187; z dnia 23 lipca 2004 r., III CK 339/03, LEX nr 174197; z dnia 19 marca 2008 r., I PK 244/07, LEX nr 463983; z dnia 5 grudnia 2008 r., III CSK 228/08, LEX nr 1498630; z dnia 18 lutego 2010 r., III SK 28/09,

OSNP 2011 nr 17 – 18, poz. 243; z dnia 17 września 2015 r., II CSK 783/14, OSNC 2016 nr 7 – 8, poz. 91).

Na tle art. 358 § 2 zd. 2 k.c. (a po zmianie ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. – art. 358 § 3 k.c.), pojawiła się rozbieżność stanowisk odnośnie do zakresu uprawnień wierzyciela w przypadku opóźnienia (do dnia 8 września 2016 r. zwłoki) dłużnika ze spełnieniem świadczenia pieniężnego wyrażonego w walucie obcej. Dominuje obecnie stanowisko, zgodnie z którym z art. 358 § 2 zd. 2 k.c. (po nowelizacji z art. 358 § 3 k.c.) wynika wyłącznie uprawnienie wierzyciela do wyboru kursu, według którego jest określana wartość waluty obcej, jeżeli dłużnik dokona wyboru waluty polskiej. Natomiast nie wynika podstawa prawna dla uprawnienia wierzyciela do wyboru waluty świadczenia, w przypadku gdy dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego wyrażonego w walucie obcej (T. Dybowski, A. Pyrzyńska (w:) *Prawo zobowiązań. Część ogólna, System prawa prywatnego*, tom. 5, red. tomu E. Łętowska, C. H. Beck 2013 r., wyd. 2, rozdz. III Świadczenie, § 13 Świadczenie pieniężne, rodz. IV, Zobowiązania pieniężne wyrażone w walucie obcej, pkt. 123; A. Brzozowski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I*, pod red. K. Pietrzykowskiego, C.H. Beck 2020, wyd. 10, komentarz do art. 358, pkt 3; R. Morek (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod. red. K. Osajdy, C.H. Beck 2020, wyd. 27, komentarz do art. 358, pkt. 12; T. Wiśniewski, (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Zobowiązania Część ogólna* pod red. J. Gudowskiego, wyd. II. WKP 2018, komentarz do art. 358, pkt 17-18; B. Lackoroński, *Waluta zobowiązania i waluta świadczenia po zmianie art. 358 k.c. z 23 października 2008 r.*, s. 35-36; B. Lackoroński, *Waluta zobowiązania i waluta świadczenia po zmianie art. 358 k.c. z 10.07.2015 r.*, *Przegląd Sądowy*, listopad–grudzień 2016, s. 56-67, także A. Olejniczak (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część ogólna* pod. red. A. Kidyby, wyd. II, LEX 2014; komentarz do art. 358, pkt 13). Stanowisko to, w odniesieniu do stanu prawnego sprzed nowelizacji art. 358 k.c. ustawą z dnia 10 lipca 2015 r., zostało przyjęte w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W wyroku z dnia 16 maja 2011 r., III CSK 273/11 (LEX nr 1224683), Sąd Najwyższy stwierdził, że art. 358 § 2 zd. 2 k.c. (który stanowił, że w razie zwłoki dłużnika wierzyciel może żądać spełnienia świadczenia w walucie polskiej według kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z dnia, w którym zapłata jest dokonana.

W wyniku zmiany art. 358 k.c. ustawą z dnia 10 lipca 2015 r., reguła ta została przeniesiona do § 3 art. 358 k.c., a okoliczność w postaci zwłoki dłużnika została zastąpiona okolicznością opóźnienia dłużnika ze spełnieniem świadczenia) należy wyklądać w ten sposób, iż w przypadku zwłoki dłużnika w spełnieniu świadczenia w wykonaniu zobowiązania, którego przedmiotem jest suma pieniężna wyrażona w walucie obcej, wierzyciel ma prawo wyboru kursu, według którego jest określana wartość waluty obcej, jeżeli dłużnik dokona wyboru waluty polskiej. Stanowisko to Sąd Najwyższy uzasadnił argumentami z zakresu wykładni historycznej (wzorowanie art. 358 k.c. na art. 211 k.z.), wykładni gramatycznej (łącznie analiza 1 i 2 art. 358 k.c.), oraz funkcjonalnej (zwiększenie ochrony wierzyciela przez przyznanie uprawnienia do zminimalizowania konsekwencji ryzyka kursowego). W konsekwencji Sąd skonstatował, że prawo wyboru waluty przysługuje dłużnikowi zarówno w sytuacji, gdy spełnia świadczenie w terminie, jak i w sytuacji, gdy pozostaje w zwykłym opóźnieniu lub w zwłoce. W wypadku zwłoki dłużnika wierzycielowi służy natomiast prawo wyboru kursu, po jakim będzie przeliczona wartość waluty obcej w wypadku wyboru przez dłużnika waluty krajowej albo w wypadku, gdy umowa stron przyzna mu uprawnienie do wyboru waluty. Stanowisko Sądu Najwyższego zyskało aprobatę w doktrynie (M. Bączyk, Przegląd Orzecznictwa, Monitor Prawa Bankowego 2013/2, s. 89–90; B. Lackoroński, Glosa do wyroku z 16 V 2012, III CSK 273/11, Państwo i Prawo 2014/2, s. 128–134; M. Olechowski, Wykonanie zobowiązania wyrażonego w walucie obcej. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 16 maja 2012 r. (III CSK 273/11), Monitor Prawa Bankowego 2014/5, s. 47–53), a także w orzecznictwie sądów powszechnych (wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 22 lutego 2021 r., I ACa 27/12, LEX nr 1211667; wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 7 lutego 2013 r., I ACa 699/12, LEX nr 1313424; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 26 września 2013 r., I ACa 469/13, LEX nr 1375809; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 3 marca 2014 r., I ACa 1142/13, LEX nr 1441383; wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 24 czerwca 2014 r., I ACa 184/14, LEX nr 1488688; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 2 września 2014 r., I ACa 739/14, LEX nr 1630546; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 15 kwietnia 2015 r., I ACa 1493/14, LEX nr 1712708; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 15 marca 2016 r., I ACa

100/16; LEX nr 2044380; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 24 marca 2016 r., I ACa 1480/13, LEX nr 2044346; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 26 października 2018 r., V ACa 378/16, LEX nr 2634957).

Odmienne stanowisko prezentował i nadal (tj. po zmianie art. 358 k.c. ustawą z dnia 10 lipca 2015 r.) prezentuje P. Machnikowski. Stwierdza on, że w przypadku zwłoki dłużnika (po zmianie art. 358 k.c. ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. – opóźnienia dłużnika), wierzyciel ma uprawnienie do żądania zapłaty w walucie polskiej. Autor podkreśla jednocześnie, że dłużnik nie traci swojego upoważnienia przemienne, tzn. ma on obowiązek zapłacić należność w złotych, gdy żąda tego wierzyciel, natomiast jeżeli wierzyciel domaga się zapłaty w walucie obcej, dłużnik nadal może dokonać zapłaty w walucie polskiej. Autor dodaje przy tym, że jeżeli dłużnik popadł w zwłokę (odpowiednio od dnia 8 września 2016 r. - opóźnienie), wybór daty, z której kurs będzie podstawą przeliczenia świadczenia, należy do wierzyciela i jest on ograniczony do dwóch dat – dnia wymagalności i dnia rzeczywistej zapłaty (P. Machnikowski (w:) komentarz do Kodeksu cywilnego pod red. E. Gniewka, C.H. Beck 2014 r., wyd. 6, komentarz do art. 358, rozdz. II pkt 4. Autor podtrzymał to stanowisko w wyd. 9 wskazanego Komentarza pod red. E. Gniewka. C.H. Beck 2019, komentarz do art. 358, rozdz. II pkt 4).

Omawiając treść art. 358 k.c., warto również zasygnalizować rozbieżności stanowisk, jakie pojawiły się odnośnie do kwalifikacji prawnej sytuacji dłużnika określonej w art. 358 § 1 k.c. Wątpliwości te sprowadzają się do problemu, czy uprawnienie dłużnika do wyboru waluty polskiej jest upoważnieniem przemennym (*facultas alternativa*), czy ma charakter zobowiązania przemienne (*obligatio alternativa*). Argumenty za zastosowaniem kwalifikacji zobowiązania przemienne oraz przeciwko konstrukcji uprawnienia przemienne prezentują T. Dybowski i A. Pyrzyńska (Prawo zobowiązań. Część ogólna, System prawa prywatnego, tom. 5, red. tomu E. Łętowska, C. H. Beck 2013 r., wyd. 2, rozdz. III Świadczenie, § 13 Świadczenie pieniężne, rodz. IV, Zobowiązania pieniężne wyrażone w walucie obcej, pkt 125). Autorzy ci wskazują, że o ile bezsporne jest na gruncie art. 358 § 1 k.c., iż wierzyciel może domagać się wyłącznie spełnienia świadczenia w pieniądzu obcym, to wątpliwe jest uznanie, że wybrane przez dłużnika świadczenie w pieniądzu polskim może być uznane za inne świadczenie, czego wymaga

konstrukcja upoważnienia alternatywnego. Argumentują ponadto, że trudno zaakceptować dalsze konsekwencje proponowanej kwalifikacji. W przypadku upoważnienia przemienneho niemożliwość świadczenia w walucie obcej spowodowałaby bowiem, że wierzyciel nie mógłby domagać się świadczenia zastępczego w walucie polskiej, nawet jeśli byłoby to możliwe. Powyższe wątpliwości są minimalizowane, gdyby przyjęć pogląd, że w art. 358 § 1 k.c. ustawodawca zastosował konstrukcję zobowiązania przemienneho, z wyłączeniem art. 365 § 3 k.c. Ostatecznie autorzy zdają się wyrażać stanowisko, że uprawnienie dłużnika do wyboru waluty zapłaty należy kwalifikować jako uprawnienie kształtujące, uregulowane w art. 358 § 1 k.c. Kwalifikację uprawnienia dłużnika do wyboru waluty polskiej w przypadku zwykłej klauzuli walutowej, jako upoważnienia przemienneho, przyjął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 16 maja 2021 r., III CSK 273/11 (LEX nr 1224683). Stanowisko to spotkało się z aprobatą doktryny (B. Lackoroński, Glosa do wyroku z dnia 16 maja 2012 r., III CSK 273/11, Państwo i Prawo 2014 nr 2, s.133-134; za taką kwalifikacją opowiada się również R. Morek (w:) Kodeks cywilny. Komentarz pod. red. K. Osajdy C.H. Beck 2020, wyd. 27, komentarz do art. 358, pkt 12; P. Machnikowski (w:) Komentarz do Kodeksu cywilnego pod red. E. Gniewka, C.H. Beck 2019 r., wyd. 9, komentarz do art. 358, rozdz. II, pkt 4).

Analizę problematyki waluty, w jakiej powinien być zrealizowany obowiązek pracodawcy wypłaty ryczałtu za nocleg pracownikowi – kierowcy z tytułu podróży poza granicami kraju, wypada rozpocząć od wskazania podstawy prawnej owego obowiązku.

W tym zakresie istotne jest zasygnalizowane orzeczeń mających rozstrzygające znaczenie dla kształtowania się podstawy prawnej tego zobowiązania pracodawcy.

W pierwszej kolejności należy wskazać na uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2008 r., II PZP 11/08 (OSNP 2009 nr 13 - 14, poz. 166), w której stwierdzono, że kierowca pracownik transportu międzynarodowego odbywający podróż w ramach wykonywania umówionej pracy i na określonym w umowie obszarze jako miejsce świadczenia pracy nie jest w podróży służbowej w rozumieniu art. 77⁵ § 1 k.p. W konsekwencji takiej wykładni

art. 77⁵ § 1 k.p., do podróży kierowcy w transporcie międzynarodowym nie miały zastosowania regulacje kodeksowe zawarte w art. 77⁵ k.p. ani przepisy wykonawcze wydane na podstawie art. 77⁵ § 2 k.p., w tym przepisy przewidujące obowiązek pracodawcy zwrotu pracownikowi kosztów noclegu - § 9 i 13 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U. z 2002 r. Nr 236, poz. 1991; dalej jako rozporządzenie MPiPS z 2002 r.).

Na skutek powyższej uchwały ustawodawca zdecydował się wprowadzić do ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców (Dz.U. z 92, poz. 879, ze zm.) ustawą z dnia 12 lutego 2010 r. o zmianie ustawy o transporcie drogowym oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010 Nr 43, poz. 246) autonomiczną, w stosunku do regulacji Kodeksu pracy, definicję podróży służbowej kierowcy. Z mocy art. 4 ustawy zmieniającej, dodano pkt 7 do art. 2 ustawy o czasie pracy kierowców (zawierający definicję podróży służbowej kierowcy) oraz art. 21a, stanowiący, że kierowcy w podróży służbowej przysługują należności na pokrycie kosztów związanych z wykonywaniem tego zadania służbowego, ustalone na zasadach określonych w przepisach art. 77⁵ § 3-5 k.p.

Zmiany te weszły w życie z dniem 3 kwietnia 2010 r. Odnośnie do okresu przed tą datą, po podjęciu uchwały w sprawie II PZP 11/08, w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto, że moc prawną zachowały korzystniejsze dla pracowników (przynające diety i zwrot kosztów noclegu) postanowienia układów zbiorowych pracy, regulaminów wynagradzania oraz umów o pracę (art. 9 § 2 i art. 18 § 2 k.p.), a przypadku nieustalenia w układzie zbiorowym, regulaminie wynagradzania lub umowie o pracę świadczeń z tytułu podróży odbywanych przez kierowcę, jej koszty mogą podlegać wyrównaniu w wysokości odpowiadającej należnościom (dietom) z tytułu podróży służbowej przewidzianym w przepisach powszechnie obowiązujących dla pracowników wykonujących rzeczywiście podróże służbowe (tak między innymi w wyrokach Sądu Najwyższego: z dnia 5 maja 2009 r., I PK 279/07, LEX nr 509051; z dnia 18 sierpnia 2009 r., I PK 51/09, OSNP 2011 nr 7 – 8, poz. 100; z dnia 1 kwietnia 2011 r., II PK 234/10, OSNP 2012 nr 9 – 10, poz. 119).

Takie stanowisko wyrażało zasadę, że koszty pracy pracownika, w tym koszty podróży, obciążają pracodawcę w ramach ryzyka prowadzonej przez niego działalności. Natomiast w konsekwencji powyższej zmiany stanu prawnego, od dnia 3 kwietnia 2010 r. obowiązek pracodawcy wypłacenia pracownikowi kierowcy ryczałtów za noclegi z tytułu podróży poza granicami kraju mógł zostać ukształtowany w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę (odesłanie do stosowania art. 77⁵ § 3-5 k.p. zawarte w art. 21a ustawy o czasie pracy kierowcy). W judykaturze wystąpiły przy tym rozbieżności w kwestii możliwości ukształtowania należności z tytułu podróży służbowej w układzie zbiorowym pracy, regulaminie lub umowie o pracę w sposób mniej korzystniejszy względem przepisów powszechnie obowiązujących. Możliwość taką dopuszczono, uwzględniając ograniczenia określone w art. 77⁵ § 4 k.p. (tak między innymi w wyrokach Sądu Najwyższego: z dnia 10 stycznia 2007 r., III PK 90/06, OSNP 2008 nr 11 – 12, poz. 155 i z dnia 14 maja 2012 r., II PK 230/11, LEX nr 1216860). W późniejszych orzeczeniach dominowało stanowisko odmienne, a mianowicie, że minimalny standard wszystkich świadczeń wyznaczają przepisy rozporządzeń wykonawczych, do których pośrednio odsyła art. 77⁵ § 5 k.p. (zob. w szczególności uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2014 r., II PZP 1/14). Rozbieżności te szerzej omawia Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17 (ONSP 2018 nr 3, poz. 28). Natomiast przy braku takiej regulacji, obowiązek ten, na skutek odesłania w art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców do art. 77⁵ § 5 k.p., kształtowały przepisy wydane na podstawie art. 77⁵ § 2 k.p., to jest wspomniane rozporządzenie MPiPS z 19 grudnia 2002 r., zastąpione z dniem 5 lutego 2013 r. rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej (Dz.U. z 2013 r., poz. 167; dalej jako rozporządzenie MPiPS z 2013 r.) W orzecznictwie podkreślono jednocześnie, że uchylenie obowiązku pracodawcy następuje jedynie wówczas, gdy zapewnia on bezpłatny nocleg w warunkach hotelowych, a warunkom takim nie odpowiada nocleg w kabinie samochodowej, nawet wyposażonej w liczne udogodnienia. W uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12

czerwca 2014 r., II PZP 1/14 (OSNP 2014 nr 12, poz. 164) stwierdzono, po pierwsze, że zapewnienie przez pracodawcę pracownikowi kierowcy wykonującemu przewozy w międzynarodowym transporcie drogowym odpowiedniego miejsca do spania w kabinie samochodu ciężarowego, nie oznacza zapewnienia mu przez pracodawcę bezpłatnego odpoczynku w rozumieniu § 9 ust. 4 rozporządzenia MPiPS z 2002 r., po drugie, że taki stan rzeczy uprawnia pracownika do otrzymania od pracodawcy zwrotu kosztów noclegu co najmniej na warunkach i w wysokości określonych w § 9 ust. 1 lub 2 tego rozporządzenia (podobnie uchwała Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2014 r., I PZP 3/14, OSNP 2015 nr 4, poz. 47).

Artykuł 21a ustawy o czasie pracy kierowców stosowany w związku z art. 77⁵ § 2,3 i 5 k.p. w związku z § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia z 2013 r., jak i art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców stosowany w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i k.p. w związku z § 9 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia MPiPS z 2002 r. – w zakresie, w jakim znajdował zastosowanie do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym - został uznany za niezgodny z art. 2 Konstytucji RP wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., K 11/15 (Dz.U. z 2016 r., poz. 2206). Wyrok ten doprowadził do uchylenia *ex tunc* domniemania zgodności z Konstytucją RP art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 k.p. w podanym wyżej zakresie zastosowania. Z uwagi na to, że wyroki Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i wiążą także sądy powszechne oraz Sąd Najwyższy (art. 190 ust. 1 Konstytucji RP), powstała konieczność wyjaśnienia kwestii podstawy prawnej i treści obowiązku pracodawcy pokrycia kosztów podróży kierowcy w transporcie międzynarodowym, w tym obowiązku wypłacania ryczałtów za noclegi, w przypadku niezapewnienia noclegu w warunkach hotelowych. Zagadnienie to zostało rozstrzygnięte uchwałą składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17 (OSNP 2018 nr 3, poz. 28). Sąd Najwyższy przyjął, że po wyroku Trybunału Konstytucyjnego do pracowników kierowców w transporcie międzynarodowym znajdują zastosowanie reguły rozliczenia podróży służbowej przewidziane w art. 77⁵ k.p., co wynika z art. 5 k.p. i jego odpowiednika art. 4 ustawy o czasie pracy kierowców, a dodatkowo z autonomicznej definicji podróży służbowej kierowców

zawartej w art. 2 pkt 7 ustawy o czasie kierowców. Sąd Najwyższy wypowiedział się także odnośnie do swobody kształtowania należności na pokrycie kosztów noclegów u pracodawców nienależących do sfery budżetowej. Stwierdził, że w układzie zbiorowym, regulaminie wynagradzania lub umowie o pracę dopuszczalne jest ukształtowanie należności z tytułu noclegu (ryczałtu za nocleg) w sposób mniej korzystny niż to wynika z rozporządzenia wykonawczego wydanego na podstawie art. 77⁵ § 2 k.p. Określając granice tej swobody, Sąd Najwyższy wskazał na zakaz przerzucania na pracownika kosztów noclegu w podróży służbowej oraz właściwość ryczałtowego rozliczania tego rodzaju należności (ryzyko, że kwota ryczału może różnić się od rzeczywistych kosztów noclegu poniesionego przez pracownika). Wyjaśniając dalej, że ryczałt przewidziany w umowie o pracę, regulaminie wynagradzania lub układzie zbiorowym pracy powinien zostać ukształtowany tak, aby dawał rzeczywistą, a nie iluzoryczną, możliwość zrealizowania potrzeby noclegu umożliwiającego regenerację sił w godnych warunkach. Taki kierunek wykładni wynika z założenia, że pracodawca ma obowiązek zabezpieczenia odpowiednich warunków noclegowych w podróży służbowej, a obowiązek ten może zrealizować albo przez organizowanie warunków umożliwiających odpoczynek albo przez ustanowienie ryczału w wysokości dającej możliwości realizowania tej potrzeby we własnym zakresie (pkt 14 uzasadnienia).

Mając powyższe na względzie, w celu ustalenia, czy przepisy prawa pracy określają walutę zobowiązania pracodawcy wypłaty pracownikowi – kierowcy ryczału za nocleg w podróży służbowej poza granicami kraju (walutę zobowiązania) oraz walutę, w jakiej zobowiązanie to ma być wykonane (walutę świadczenia), niezbędna jest analiza przepisów wydanych na podstawie art. 77⁵ § 2 k.p. Z uwagi na stan faktyczny niniejszej sprawy, analiza ta podlega ograniczeniu do przepisów rozporządzenia MPiPS z 2002 r. oraz aktualnie obowiązującego rozporządzenia MPiPS z 2013 r.

Obowiązujące od dnia 1 stycznia 2003 r. do dnia 1 marca 2013 r. rozporządzenie MPiPS z 2002 r., jak i obowiązujące od dnia 1 marca 2013 r. rozporządzenie MPiPS z 2013 r. zostały wydane na podstawie delegacji ustawowej zawartej w art. 77⁵ § 2 k.p. Zgodnie z tym przepisem, do którego odpowiedniego stosowania w odniesieniu do pracodawców nienależących do sfery budżetowej

odsyła art. 77⁵ § 5 k.p., rozporządzenie powinno w szczególności określać [...] w przypadku podróży poza granicami kraju – walutę, w jakiej będzie ustalana dieta i limit na nocleg w poszczególnych państwach, a także warunki zwrotu kosztów przejazdów, noclegów i innych wydatków. Takie brzmienie art. 77⁵ § 2 k.p., obejmujące upoważnienie do określenia w rozporządzeniu waluty ustalenia limitu za nocleg oraz warunków zwrotu kosztów noclegów, zostało wprowadzone ustawą z dnia 26 lipca 2002 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2002 r. Nr 135, poz. 1146). Celem zmiany art. 77⁵ k.p., zgodnie z uzasadnieniem projektu (druki sejmowe kadencji IV druk nr 335 z dnia 20 marca 2002 r.) było ograniczenie zakresu obligatoryjnej regulacji dotyczącej należności z tytułu podróży służbowej. Przed zmianą art. 77⁵ § 2 k.p. zawierał (od dnia 30 marca 2001 r.) upoważnienie do wydania rozporządzenia określającego szczegółowe zasady ustalania oraz wysokość należności przysługujących z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju oraz poza granicami kraju, w szczególności w zakresie diet oraz zwrotu kosztów przejazdów, noclegów i innych udokumentowanych wydatków). Powyższa redakcja przepisu pozwala wnioskować, że zarówno kwestia określenia waluty ryczału za nocleg (waluty zobowiązania) jak i warunki zwrotu kosztów noclegu - a jako taki warunek należy potraktować walutę, w jakiej powinna zostać dokonana zapłata ryczału za nocleg (waluta świadczenia) - objęte są zakresem regulacji powszechnie obowiązujących przepisów prawa pracy.

Z § 9 rozporządzenia MPiPS z 2002 r. wynika, że obowiązek zapewnienia pracownikowi odpowiednich warunków odpoczynku w podróży służbowej pracodawca może zrealizować przez zapewnienie pracownikowi bezpłatnego noclegu albo zwrot kosztów noclegu stwierdzonych rachunkiem hotelowym w granicach limitu określonego w załączniku do rozporządzenia albo, w razie nieprzedłożenia rachunku za nocleg, przez zapłatę ryczału w wysokości 25 % tego limitu. Wskazany limit został określony w walucie państwa noclegu (zob. załącznik do rozporządzenia). Oznaczenie waluty ryczału za nocleg (waluta zobowiązania) nie jest zatem wynikiem uzgodnienia stron – oczywiście przy założeniu, w przypadku pracodawców spoza sfery budżetowej, że brak jest w tym zakresie postanowień układu zbiorowego pracy, regulaminu wynagradzania albo umowy o

pracę i stosuje się odpowiednio przepisy rozporządzenia MPiPS z 2002 r. w związku z art. 77⁵ § 5 k.p.

Z § 9 rozporządzenia MPiPS z 2002 r. można wyprowadzić wniosek, że obowiązek pracodawcy wypłaty ryczału za nocleg w wysokości limitu określonego w walucie obcej aktualizuje się w sytuacji, gdy: 1) pracownik odbył podróży poza granicami kraju, w ramach której wystąpiła konieczność noclegu; 2) pracodawca nie zapewnił (bezpośrednio albo za pośrednictwem osoby trzeciej) pracownikowi bezpłatnego noclegu, oraz 2) pracownik nie przedstawił rachunku hotelowego za nocleg spędzony w innym państwie podczas takiej podróży.

Z kolei § 13 ust. 4 rozporządzenia MPiPS z 2002 r. stanowił, że do rozliczenia kosztów podróży pracownik załącza dokumenty (rachunki) potwierdzające poszczególne wydatki, ale nie dotyczy to diet oraz wydatków objętych ryczałtami. Z czego wynika, że w przypadku rozliczenia kosztów noclegu ryczałtem, warunkiem rozliczenia tych kosztów nie jest ich udokumentowanie przez pracownika. Uwzględniając zatem § 9 rozporządzenia MPiPS z 2002 r. - ustalenie wysokości ryczału przez odesłanie do limitów określonych w załączniku do tego rozporządzenia – uzasadniona jest konstatacja, że dla rozliczenia kosztów noclegu przez wypłatę ryczału niezbędna jest informacja co do miejsca i liczby noclegów spędzonych przez pracownika w poszczególnych państwach, a także czasu przyjazdu (wniosek z § 9 zdanie 2 rozporządzenia, zgodnie z którym ryczałt nie przysługuje za czas przejazdu).

Jeżeli chodzi o walutę rozliczenia kosztów podróży, a więc również rozliczenia kosztów noclegu ryczałtem (waluta świadczenia), kwestię tę regulował § 13 ust. 3 rozporządzenia MPiPS z 2002 r. Zgodnie z tym przepisem, rozliczenie kosztów podróży jest dokonywane w walucie otrzymanej zaliczki, w walucie wymienialnej albo w walucie polskiej, w terminie 14 dni od dnia zakończenia podróży. Przepis ten nie wskazuje sposobu, w jaki następuje określenie waluty zapłaty ryczału za nocleg. Z porównania § 13 ust. 1 i 2 (z których wynika obowiązek pracodawcy wypłaty zaliczki w walucie obcej oraz upoważnienie pracownika do wyrażenia zgody na wypłatę zaliczki w walucie polskiej) z § 13 ust. 3 analizowanego rozporządzenia, można wnioskować, że: a) ryczałt może zostać wypłacony, po zakończeniu podróży, w walucie polskiej bez konieczności

uzyskania zgody pracownika na zapłatę w walucie polskiej (argument *a contrario* z braku zastrzeżenia zgody pracownika w § 13 ust. 3 rozporządzenia, przy jednoczesnym zastrzeżeniu takiej zgody w przypadku wypłaty zaliczki na koszty podróży i pobytu w walucie polskiej); b) waluta, w jakiej wypłacono zaliczkę na niezbędne koszty podróży, nie determinuje waluty rozliczenia kosztów podróży po jej zakończeniu, c) waluta zapłaty ryczałtu (waluta świadczenia) może być inna niż waluta, w jakiej przepisy rozporządzenia określają wysokość ryczałtu (waluta zobowiązania) - wysokość ryczałtu została określona w walucie państwa noclegu.

Do podobnych wniosków co powyżej prowadzi analiza przepisów rozporządzenia MPiPS z 2013 r. Zgodnie z § 16 tego rozporządzenia, obowiązek zapewnienia pracownikowi odpowiednich warunków odpoczynku w podróży służbowej pracodawca może zrealizować przez zapewnienie pracownikowi bezpłatnego noclegu (§ 16 ust. 4 w związku z § 16 ust. 1 i 2), albo zwrot kosztów noclegu stwierdzonych rachunkiem (w porównaniu z § 9 ust. 1 rozporządzenia MPiPS z 2002 r., w § 16 ust. 1 rozporządzenia MPiPS z 2013 r. nie ma zastrzeżenia, że chodzi o rachunek hotelowy) w granicach limitu określonego w załączniku do rozporządzenia (§ 16 ust. 1) albo, w razie nieprzedłożenia rachunku za nocleg, przez zapłatę ryczałtu w wysokości 25 % tego limitu (§ 16 ust. 2). Wskazany limit został określony przez ustawodawcę w walucie państwa noclegu (por. załącznik do tego rozporządzenia). Oznaczenie waluty ryczałtu za nocleg (waluta zobowiązania) nie jest zatem wynikiem uzgodnienia stron – oczywiście przy założeniu, w przypadku pracodawców spoza sfery budżetowej, że brak jest w tym zakresie postanowień układu zbiorowego pracy, regulaminu wynagradzania albo umowy o pracę i stosuje się odpowiednio przepisy rozporządzenia z 2013 r. w związku a art. 77⁵ § 5 k.p.

Z przytoczonej regulacji można wyprowadzić wniosek, że obowiązek pracodawcy wypłaty ryczałtu za nocleg w wysokości limitu określonego w walucie obcej aktualizuje się w sytuacji, gdy: 1) pracownik odbył podróż poza granicami kraju, w ramach której wystąpiła konieczność noclegu; 2) pracodawca nie zapewnił (bezpośrednio albo za pośrednictwem osoby trzeciej) pracownikowi bezpłatnego noclegu, oraz 2) pracownik nie przedstawił rachunku za nocleg spędzony w innym państwie podczas podróży służbowej.

Jeżeli chodzi o rozliczenie kosztów podróży zagranicznej i ustalenie waluty zapłaty ryczałtu za nocleg (waluta świadczenia), to zgodnie z § 20 ust. 3 rozporządzenia MPiPS z 2013 r., rozliczenie kosztów podróży zagranicznej jest dokonywane w walucie otrzymanej zaliczki, w walucie wymienialnej albo w walucie polskiej, według średniego kursu z dnia jej wypłacenia. Z kolei § 5 ust. 1 rozporządzenia MPiPS z 2013 r. stanowi, że pracownik dokonuje rozliczenia kosztów podróży zagranicznej nie później niż w terminie 14 dni od dnia zakończenia tej podróży, a § 5 ust. 2 - że do rozliczenia załącza dokumenty potwierdzające poszczególne wydatki, chyba że rozliczenie dotyczy diet oraz wydatków objętych ryczałtami. W świetle § 5 ust. 3, w uzasadnionych przypadkach pracownik składa pisemne oświadczenie o okolicznościach mających wpływ na prawo do ryczałtów lub ich wysokość. Uwzględniając powyższe regulacje, aktualność zachowuje wniosek, że w razie rozliczenia kosztów noclegu ryczałtem, warunkiem rozliczenia tych kosztów nie jest ich udokumentowanie przez pracownika. Ustalenie wysokości ryczałtu przez odesłanie do limitów określonych w załączniku do rozporządzenia MPiPS z 2013 r. uzasadnia natomiast wniosek, że do rozliczenia kosztów noclegu przez wypłatę ryczałtu niezbędna jest informacja co do miejsca i liczby noclegów spędzonych przez pracownika w poszczególnych państwach, a także czasu przyjazdu (wniosek z § 16 zdanie 2 rozporządzenia, zgodnie z którym ryczałt nie przysługuje za czas przejazdu).

W kwestii waluty rozliczenia noclegów ryczałtem (waluta świadczenia), wypada stwierdzić, że wspomniany § 20 ust. 3 rozporządzenia nie wskazuje sposobu określenia waluty zapłaty ryczałtu. Zgodnie z treścią tego przepisu, waluta, w której wypłaca się ryczałt (waluta świadczenia), może być inna niż waluta, w której ustalono wysokość ryczałtu (waluta zobowiązania) – tj. w walucie państwa noclegu, z zastrzeżeniem, że w przypadku zapłaty w walucie polskiej rozstrzyga kurs z dnia zapłaty. Ponadto, waluta, w której wypłacono zaliczkę na niezbędne koszty podróży (w tym koszty pobytu), nie determinuje waluty rozliczenia kosztów podróży po jej zakończeniu. Z porównania § 20 ust. 3 z § 20 ust. 1 i 2 rozporządzenia MPiPS z 2013 r. można wysnuć wniosek, że ryczałt może zostać wypłacony po zakończeniu podróży w walucie polskiej bez konieczności uzyskania zgody pracownika na zapłatę w walucie polskiej (argument *a contrario* z braku

zastrzeżenia zgody pracownika w § 20 ust. 3, przy ustanowieniu takiego zastrzeżenia dla wypłaty zaliczki w walucie polskiej).

Odpowiedź na pytanie o zastosowanie art. 358 k.c. do roszczenia kierowcy w transporcie międzynarodowym z tytułów ryczałtów za noclegi podczas podróży poza granicami kraju sprowadza się do ustalenia, czy zostały spełnione przesłanki zastosowania przepisów Kodeksu cywilnego do stosunku pracy wskazane w art. 300 k.p., a więc: 1) czy wystąpiła rzeczywista luka konstrukcyjna polegająca na braku regulacji dla określonej sprawy z zakresu stosunku pracy lub innych stosunków zobowiązaniowych ściśle z nim związanych; 2) czy normy wyinterpretowane z przepisów Kodeksu cywilnego nie są sprzeczne z zasadami prawa pracy (zasadami podstawowymi wymienionymi w rozdziale II działu pierwszego Kodeksu pracy, jak i z zasadami wyinterpretowanymi ze szczegółowych przepisów ustawodawstwa pracy metodą wnioskowań indukcyjnych lub z jego przepisów ogólnych, nie wyłączając postanowień Konstytucji RP dotyczących ustroju pracy, oraz 3) przepisy Kodeksu cywilnego mają być stosowane w sposób odpowiedni (K. Gonera (w:) Kodeks pracy. Komentarz pod red. L. Florka, wyd. VII, WKP 2017, komentarz do art. 300, pkt 2).

Uwzględniając wnioski wynikające z analizy art. 77⁵ k.p. oraz odpowiednio rozporządzeń MPiPS z 2002 i z 2013 r., w przypadku braku w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania albo umowie o pracę odmiennych regulacji określających warunki wypłacania pracownikowi - kierowcy należności z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju, stosuje się odpowiednio przepisy rozporządzenia, o którym mowa w art. 77⁵ § 2 k.p. Przepisy te wskazują walutę ryczałtu z tytułu noclegów w podróży zagranicznej (waluta zobowiązania). Jest to waluta obca państwa noclegu. Nie określają natomiast sposobu wyboru waluty, w której należy rozliczyć (wypłacić) ryczałt za nocleg w podróży służbowej (waluta świadczenia), ograniczając się do stwierdzenia, że może być to waluta zaliczki, waluta wymienialna albo waluta polska. Przyjmując zatem, że roszczenie pracownika o wypłatę ryczałtu z tytułu noclegów w podróży poza granicami kraju jest świadczeniem pieniężnym wyrażonym w walucie obcej, do zidentyfikowanej powyżej luki w przepisach prawa pracy można rozważyć odpowiednie zastosowanie przepisów Kodeksu cywilnego regulujących zasady wykonania

zobowiązania ze świadczeniem pieniężnym określonym w walucie obcej, tj. art. 358 k.c.

Artykuł 358 § 1 k.c. stanowi, że w przypadku, gdy nic innego nie wynika z ustawy, orzeczenia sądowego będącego źródłem zobowiązania lub czynności prawnej, a przedmiotem zobowiązania podlegającego wykonaniu na terytorium RP jest suma pieniężna wyrażona w walucie obcej, dłużnik może spełnić świadczenie w walucie polskiej. Zastosowanie tego przepisu do obowiązku pracodawcy wypłaty pracownikowi – kierowcy ryczałtu określonego w wysokości 25 % limitu ustalonego w walucie obcej państwa noclegu, oznaczałoby, że pracodawca jest zobowiązany do zapłaty świadczenia w walucie obcej, chyba że skorzysta z upoważnienia wynikającego z art. 358 § 1 k.c. i zapłaci ryczałt w walucie polskiej; w przypadku zaś braku wyboru waluty polskiej przez pracodawcę, pracownik mógłby dochodzić od pracodawcy zapłaty wyłącznie w walucie obcej, w której określono wysokość ryczałtu (a więc w walucie państwa noclegu).

Jak jednak wskazano wyżej, stosowanie art. 358 k.c. w związku z art. 300 k.p. nie może prowadzić do sprzeczności z zasadami prawa pracy. W analizowanej kwestii zasadami prawa pracy, które należy uwzględnić w ramach stosowania art. 358 § 1 k.c. w związku z art. 300 k.p., jest zasada prawa pracownika do odpoczynku, z której z kolei wynika obowiązek pracodawcy zabezpieczenia odpowiednich warunków noclegowych w podróży służbowej, w tym przez wypłatę ryczałtu w wysokości dającej możliwości realizowania tej potrzeby we własnym zakresie przez pracownika, a także zasada ponoszenia przez pracodawcę kosztów noclegu w podróży służbowej i wynikający z niej zakaz przerzucenia tych kosztów na pracownika. W doktrynie jest też stawiana i dowodzona teza o istnieniu zasady prawa pracy - prawa pracownika do informacji (zob. E. Maniewska, Obowiązki informacyjne pracodawcy wobec pracownika w umownym stosunku pracy, WKP 2013, w szczególności rozdział 7, s. 260). Podkreśla się, że zasada prawa pracownika do informacji stanowi zasadę unijnego prawa pracy, wynika z art. 94 pkt 1 k.p. i jest powiązana z ogólnym obowiązkiem pracodawcy dbałości o dobro pracowników, a także z realizacją zasad współżycia społecznego. Zauważa się, że normatywność zasady prawa pracownika do informacji ujawnia się tam, gdzie rodzą się wątpliwości, czy pracodawca jest zobowiązany do przekazania danej informacji

pracownikowi, a w razie takich wątpliwości należy daną kwestię rozstrzygnąć w zgodzie z tą zasadą. Celem omawianej zasady jest zapewnienie pracownikowi przewidywalności jego warunków zatrudnienia, zwłaszcza przy uwzględnieniu specyfiki sytuacji pracownika kierowanego do pracy za granicę. Wyrazem istnienia zasady prawa pracownika do informacji są regulacje prawa unijnego, to jest dyrektywa 91/533/EWG z dnia 14 października 1991 r. w sprawie obowiązku pracodawcy dotyczącym informowania pracowników o warunkach stosowanych do umowy lub do stosunku pracy (Dz.Urz. L 288 z 1991 r., s. 32), w tym w odniesieniu do pracowników kierowanych do pracy za granicę – art. 4 tej dyrektywy, oraz dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1152 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie przejrzystych i przewidywalnych warunków pracy w Unii Europejskiej (która weszła w życie z dniem 31 lipca 2019 r. z terminem implementacji wyznaczonym na dzień 1 sierpnia 2022 r.), a w szczególności pkt 20, 26 jej preambuły oraz art. 4 i 7. Trzeba też mieć na względzie treść art. 29¹ k.p., w tym jego § 2, zobowiązujący pracodawcę do przekazania pracownikowi skierowanemu do pracy na obszarze państwa niebędącego członkiem Unii Europejskiej na okres przekraczający jeden miesiąc, przed skierowaniem go do pracy, dodatkowych informacji na piśmie o świadczeniach przysługujących z tytułu skierowania do pracy poza granicami kraju, obejmujących zwrot kosztów przejazdu oraz zapewnienie zakwaterowania, czy art. 94 pkt 1 k.p., przewidujący obowiązek pracodawcy zaznajamiania pracowników z ich podstawowymi uprawnieniami. Należy podkreślić, że żadna z przywołanych wyżej regulacji nie ustanawia *expressis verbis* obowiązku pracodawcy poinformowania pracownika, w tym pracownika - kierowcy, o walucie, w której wypłacany jest ryczałt za noclegu w podróży poza granicami kraju. Niemniej z przepisów tych można wyprowadzić ogólny wniosek, że w przypadku osób wysyłanych do pracy za granicę, poinformowanie pracowników o świadczeniach przysługujących im z tytułu pracy poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej ma istotne znaczenie dla zapewnienia przejrzystych i przewidywalnych warunków ich zatrudnienia. Odpowiednie stosowanie art. 358 § 1 k.c., przy uwzględnieniu powyższych zasad prawa pracy, polegałoby więc na uzależnieniu prawa pracodawcy do odmowy spełnienia żądania pracownika wypłaty ryczałtu za nocleg w podróży poza granicami kraju w walucie

polskiej od poinformowania tego pracownika o walucie, w jakiej zostanie mu wypłacony ryczałt z tytułu noclegu przed upływem terminu wymagalności tego świadczenia.

Przyjmując istnienie powyższych zasad, należy stwierdzić, że odpowiednie zastosowanie art. 358 § 1 k.c. – a więc niesprzeczne z zasadami prawa pracy - do żądania pracownika kierowcy wypłaty ryczałtów z tytułu noclegów w podróży służbowej poza granicami kraju w walucie polskiej, w przypadku gdy pracodawca nie zapewnił mu bezpłatnego noclegu, ani nie poinformował go, przed upływem terminu zapłaty ryczałtu, o walucie, w jakiej ryczałt za nocleg zostanie wypłacony, nie może prowadzić do oddalenia powództwa pracownika z tego powodu, że żądanie zapłaty zostało w nim określone w walucie polskiej.

W rozpoznawanej sprawie pozwany pracodawca nie tylko nie dopełnił powyższych obowiązków w zakresie zagwarantowania powodowi prawa do odpoczynku przez zapłatę – w sytuacji niezapewnienia bezpłatnego noclegu w trakcie podróży służbowych poza granicami kraju - ryczałtu za noclegi oraz poinformowania o walucie, w jakiej nastąpi wykonanie tego zobowiązania pieniężnego, ale – jak słusznie zauważył Sąd drugiej instancji – w zasadzie skorzystał z wynikającego z art. 358 § 1 k.c. uprawnienia dłużnika do spełnienia świadczenia w walucie polskiej, skoro wszelkie należności z tytułu podróży służbowych realizował w tej właśnie walucie.

Nie podzielając zarzutów i wniosków kasacyjnych, Sąd Najwyższy z mocy art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł o oddaleniu skargi kasacyjnej pozwanego. Z uwagi na skomplikowany stan prawny sprawy, na podstawie art. 102 w związku z art. 398²¹ k.p.c. odstąpiono od obciążania skarżącego kosztami postępowania kasacyjnego strony powodowej.